

**КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА
АРХІВНОЇ СПРАВИ**

Крохмаль І. М.

*Державний заклад „Луганський національний університет імені Тараса
Шевченка”*

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності

**COGNITIVE COMPONENT OF PROFESSIONAL READINESS OF
FUTURE SPECIALIST OF INFORMATIONAL, LIBRARY AND
ARCHIVAL AFFAIRS**

Krokhmal I.M.

Lugansk Taras Shevchenko National University

АНОТАЦІЯ

У статті розкривається поняття „готовність”, аналізуються підходи науковців щодо його визначення. Розглядаються проблеми формування професійної готовності фахівця на основі перегляду психолого-педагогічних досліджень. З’ясовуються роль та значення когнітивного компонента професійної готовності майбутнього фахівця з інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Визначаються професійні компетенції фахівців-документознавців, їх роль та значення у формуванні професійної готовності фахівців у вищій школі. Виявляються показники сформованого когнітивного компонента майбутнього фахівця з інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

ABSTRACT

The author defines the concept of "readiness" and analyzes the scientific approaches regarding this definition. The problems of formation of professional readiness of the specialist on the basis of review of psycho-pedagogical researches

are considered. The role and significance of cognitive component of professional readiness of future specialist of informational, library and archival affairs are determined. It is identified the professional competencies of document specialist, their role and significance in the formation of professional readiness of specialists in higher education. The indicators of the formed cognitive component of future specialist of informational, library and archival affairs are found out.

Ключові слова: готовність, документ, когнітивний компонент, професійна готовність, професійна підготовка, професійна спрямованість, знання, уміння, навички, випускник, фахівець.

Key words: readiness, document, cognitive component, professional readiness, professional training, professional orientation, knowledge, abilities, skills, graduate, specialist.

Постановка проблеми. Актуальність статті полягає в тому, що когнітивний компонент професійної готовності майбутнього фахівця з інформаційної, бібліотечної та архівної справи є одним із ключових компонентів.

У наш час перед вищою освітою постає завдання сформувати компетентного й професійно підготовленого фахівця до майбутньої професійної діяльності з наявністю таких якостей як професіоналізм, діловитість, мобільність, уміння працювати, швидко орієнтуватися в ситуації, ухвалювати самостійні рішення, самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У психології поняття готовності з'явилося й суттєво пов'язувалося з необхідністю визначення рівня можливостей людини до ефективного здійснення того чи іншого виду трудової діяльності. Ґрунтовний аналіз поняття готовності в галузі педагогічної психології, а саме при розкритті проблеми вдосконалення процесу підготовки у закладах вищої освіти надають учені (О. Абдуліна, Л. Долинська, В. Крутецький, Н. Кузьміна, О. Кулюткін, В. Сластьонін та ін.), довузівської (П. Горностаї, М. Левченко та ін.), післявузівської (О. Мороз,

Т. Полякова та ін.) підготовки педагогічних кадрів, профдіагностики і профвідбору до педагогічної професії (К. Вербова, Г. Радчук та ін.). Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що в низці досліджень готовність розглядається як інтегральне особистісне утворення. У наукових джерелах вона називається по-різному: загальна (А. Деркач, Є. Романова та ін.); довготривала готовність (М. Дьяченко, Л. Кандибович, М. Левітов та ін.); підготовленість (В. Крутецький, С. Максименко, А. Пуні, Т. Щербан та ін.). Готовність як підготовленість розглядається у працях М. Дьяченка, Л. Кандибович, Є. Козлова, С. Максименка, С. Терещука та ін [1].

Науковці по-різному трактують поняття „готовність”, яке залежно від аспекту дослідження розглядають як „психічний стан”, „властивість”, „якість”, „структурне утворення” тощо. Проте аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що для визначення поняття „готовність” частіше науковці використовують термін „утворення”. Наприклад, *готовність* – це *стійке цілісне інтегративне утворення* особистості вчителя, що забезпечує залучення його до підготовки та реалізацію кожного етапу педагогічної діяльності [2, 137 с.]; *складне особистісне утворення*, яке охоплює ідейно-моральні та професійні погляди й переконання, професійну спрямованість психічних процесів, самовладання, оптимізм, налаштованість на педагогічну працю, здатність до подолання труднощів, самооцінку результатів цієї праці, потребу в професійному самовихованні [3].

Мета дослідження: З’ясувати роль та значення когнітивного компонента професійної готовності майбутнього фахівця з інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Виклад основного матеріалу. Майже 20 років українські (Г. Власова, Н. Кушнарєнко, Ю. Палєха, С. Кулєшов, М. Слободяник, В. Терно, Л. Філіпова, А. Чачко та ін.) та зарубіжні (К. Колін, А. Соколов, Ю. Столяров, А. Урсул, Ю. Шрейдер та ін.) учені намагаються розробити модель фахівця документно-інформаційної галузі, визначити оптимальний зміст його

підготовки, створити методологічну базу досліджень документально-інформаційної діяльності.

Зазначимо, що на сучасному етапі цей науковий пошук ще не завершений. Тому ми спробуємо проаналізувати сучасну систему професійної підготовки майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Своєчасність і перспективність цієї спеціальності зумовлена низкою об'єктивних чинників. По-перше, це важлива роль документа в сучасному світі. Документ у широкому значенні поняття – це і носій різноманітної інформації, і канал соціальної комунікації, і засіб збереження, реєстрації, передачі інформації у просторі та часі, і об'єкт охорони інтелектуальної власності та захисту авторських прав. Зростання ролі документованої інформації в житті сучасного суспільства зумовило посилення уваги до неї з боку і науки, і освіти. Ключова роль документа як соціального феномена і як елемента інформаційної технології зумовила становлення та розвиток відповідної освітньої спеціальності для підготовки фахівців. По-друге, зростання ролі інформаційних процесів у всіх видах людської діяльності виявило існуючу спільну основу, притаманну багатьом інтелектуальним видам діяльності – науковій, інженерно-конструкторській, управлінській, економічній тощо. Цією спільною основою є інформаційна діяльність, сутність якої полягає в пошуку, відборі, згортанні, аналітико-синтетичному опрацюванні й наданні споживачам необхідної інформації для задоволення їхніх професійних і непрофесійних потреб. У результаті був сформований новий напрям підготовки фахівців у закладах вищої освіти.

Служба діловодства сьогодні є потужним інструментом, що в змозі через процеси керування документацією орієнтувати всі інші підрозділи та окремих виконавців на спільні цілі, мобілізувати ініціативу співробітників, виховуючи в них почуття єдності та відданості своєму підприємству, поліпшувати процеси ділової комунікації й корегувати організаційну поведінку всіх його членів [8].

Таким чином, саме якісне документаційне забезпечення управління, вчасне опрацювання й передання на різні рівні керування інформації, необхідної для ухвалення управлінських рішень, є головною метою служби діловодства.

У сучасній установі обов'язки з пошуку інформації, опрацювання та оформлення документів мають покладатися на спеціально підготовленого фахівця – документознавця, інформаційного аналітика. Саме від роботи висококваліфікованих фахівців значним чином залежить якісне документаційне забезпечення.

Коло обов'язків провідних фахівців-документознавців, інформаційних аналітиків є досить значним і багатогранним. Вони мусять разом з фахівцями керівного апарату брати участь у розробці управлінських рішень, контролювати й перевіряти виконання завдань і розпоряджень вищого керівництва.

Для цього вони повинні вміти працювати з усіма видами документів, знати особливості автоматизованих систем діловодства й документообігу, опанувати новітні засоби оргтехніки, систему уніфікації й галузеву стандартизацію інформаційно-документної сфери.

Основи підготовки таких фахівців-діловодів були закладені ще у 60-ті роки минулого століття кафедрою радянського діловодства Московського державного історико-архівного інституту на чолі з професором К.Г. Мітяєвим, якого в 1979 році змінила професор Т.Н. Кузнєцова.

Підготовка фахівців-документознавців є стратегічним державним завданням, яке реалізується зараз у межах освітньої спеціальності „Архівна, бібліотечна та архівна справа”, уведеної на початку 1990-х рр. у ВНЗ III – IV рівнів акредитації України під назвою „Документознавство та інформаційна діяльність”.

Популярність цієї спеціальності невпинно зростає. Надзвичайно важливою стає роль документа, особливо електронного документа, у сучасному суспільстві. Також надзвичайного розвитку набувають

інформаційні процеси в усіх різновидах людської діяльності. Стрімко створюються інформаційно-аналітичні підрозділи, інформаційні агентства, усе більш актуальними стають центри науково-технічної інформації, посилюється значення високоякісного інформаційного забезпечення вищого керівництва всіх рівнів і напрямів соціального управління на базі новітніх технологій і застосування новітніх світових мереж.

Уведення нової освітньої спеціальності в Україні ініціювали провідні фахівці бібліотечно-інформаційного профілю. Уперше підготовку кадрів з цієї спеціальності розпочав у 1995 році факультет бібліотекознавства та інформатики Харківської державної академії культури (ХДАК) на базі створеної у структурі факультету кафедри документознавства. Саме викладачами цієї кафедри були розроблені освітньо-професійні програми, кваліфікаційні характеристики бакалаврів, спеціалістів і магістрів, навчальний план, науково-методичні матеріали, підручники, навчальні посібники тощо. У 1998 році виходить у світ програма та навчально-методичні матеріали з курсу „Документознавство”, оновлені й перероблені 2003 р. [4]. Уперше створюється і видається підручник „Документознавство” (Н. Кушнарєнко) [5], спочатку на базі ХДАК (отримав першу премію на обласному конкурсі „Освіта Харківщини – кращі імена”, у номінації – „Кращий підручник року”), а згодом у видавництві „Знання” (м. Київ). Нині підручник користується значним попитом не лише в Україні, а й у інших країнах СНД, що можна розцінити як успіх української вищої школи. У 2003 році видавництвом „Вікар” (м. Київ) видано наступний підручник викладачів кафедри „Наукова обробка документів” [6]. Завдяки зазначеним підручникам харківських фахівців забезпечено основу базової підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності. Названі підручники є також базовими для підготовки в Україні фахівців з іншої, більш давньої спеціальності – „Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія”.

Дуже важливо, що спеціальність „Інформаційна, бібліотечна та архівна справа” уведено до освітнього напрямку „Культура і мистецтво”. Це пояснює

значний обсяг гуманітарних дисциплін, які вивчаються з цієї спеціальності. Також ця спеціальність важлива й для розвитку культури в Україні, оскільки все, що пов'язане з інформацією і документами, так чи інакше стосується до культури в широкому її розумінні.

Спираючись на роботи науковців, готовність фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи до професійної діяльності ми розглядаємо як складне системне утворення, яке складається з таких компонентів:

- мотиваційний;
- когнітивний;
- операційний;
- комунікативний.

Більш детально в нашому дослідженні ми зупинимося на когнітивному компоненті професійної готовності майбутнього фахівця з інформаційної бібліотечної та архівної справи.

Когнітивний компонент професійної готовності фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи об'єднує сукупність знань про сутність і специфіку обраної професійної діяльності, а також комплекс умінь і навичок, отриманих під час навчання, саме тих, що будуть застосовані у структурі власної професійної діяльності. Цей компонент є результатом пізнавальної діяльності. Його характеризують обсяг знань (ширина, глибина, системність), стиль мислення, сформованість умінь і навичок майбутнього фахівця.

Як зазначає О. Співаковський [9], знання – вища форма вияву сприйняття даних та інформації, воно є активним за своєю сутністю і формується не тільки на основі фактів, але й на основі аналізу та різних типів логічного виведення. А вміння виникає там, де знання справи стає дороговказом до швидкого й успішного її виконання.

Дослідники зауважують, що відповідно до основних завдань національної системи освіти у студентів спеціальності „Інформаційна, бібліотечна та архівна справа” повинні бути сформовані такі компетенції:

1) соціально-особистісні, зокрема розуміння та сприйняття етичних норм ділового спілкування; креативність; здатність до системного мислення, наполегливість у досягненні мети, толерантність;

2) загальнонаукові, а саме базові уявлення про основи філософії, психології, що сприяють розвитку й соціалізації особистості; базові знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності; базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; навички роботи з апаратним та програмним забезпеченням обчислювальної техніки; здатність використовувати технологічні алгоритми дій у галузі професійної діяльності; базові знання з фундаментальних наук; базові знання в галузі менеджменту, маркетингу та інформаційного забезпечення управління виробничим процесом і вміння їх використовувати в професійній діяльності;

3) інструментальні, які передбачають вироблення вмінь та навичок роботи в комп'ютерних мережах, пошуку й опрацювання інформації; здатність до письмової та усної комунікації різними мовами; мовленнєва компетентність; вироблення дослідницьких навичок;

4) професійні компетенції розподіляються на загальнопрофесійні та спеціалізовані професійні [7].

Таким чином, перша група професійних компетенцій передбачає наявність базових уявлень про документи в галузі документно-комунікативного забезпечення процесу управління, основи документознавства, особливості управлінського документування, основи аналітико-синтетичної обробки документів, основи архівознавства, стилістики ділового мовлення та редагування службових документів, основи законодавства України в галузі адміністративного, господарського та трудового права, основні види контролю в системі управління якістю створення інтелектуальної продукції та надання інформаційних послуг; володіння методами опису, ідентифікації, класифікації об'єктів документно-

інформаційних потоків і масивів, здатність застосовувати основні психолого-педагогічні методи ділового спілкування, розуміння соціальних наслідків своєї професійної діяльності, здатність планувати й реалізовувати відповідні заходи [7].

Друга група – спеціалізовані професійні компетенції – це, по-перше, здатність використовувати професійно профільовані знання діловодства та документознавства в галузі документаційно-інформаційного забезпечення, по-друге, здатність використовувати теоретичні знання та практичні навички з ділової української мови, стилістики ділового мовлення для використання комплексу робіт у галузі професійної діяльності, по-третє, здатність використовувати професійно профільовані знання та навички роботи з організаційною та обчислювальною технікою, по-четверте, здатність володіти навичками роботи в глобальних та локальних комп'ютерних мережах з використанням Інтернет-ресурсів, а також володіння навичками створення баз даних, навичками роботи з графічними редакторами, по-п'яте, здатність використовувати теоретичні знання й практичні навички в галузі архівознавства та спеціального діловодства, по-шосте, здатність використовувати теоретичні знання та практичні навички, набуті в процесі проходження всіх видів практик для вирішення виробничих завдань у галузі професійної діяльності, по-сьоме, здатність використовувати теоретичні знання й практичні навички в галузі офісного сервісу для вирішення різних завдань у професійній діяльності [7].

Висновки.

Таким чином, когнітивний компонент професійної готовності майбутнього фахівця з інформаційної, бібліотечної та архівної справи – це сукупність специфічних, професійних знань, умінь і навичок, необхідних для реалізації завдань професійної діяльності. Вищезазначені фахівці мають знати про сутність, структуру, функції та види документів. Бути обізнаними з процесами створення документів, їх опрацюванням, зберіганням та використанням.

Необхідно зазначити, що рівень сформованості когнітивного компонента відображається в таких показниках:

- знання основних понять майбутньої фахової діяльності („фахівець з інформаційної, бібліотечної та архівної справи”, „документ”, „документно-комунікативна система”, „документний потік ”, „експертиза цінності документів”, „документні ресурси”, „документообіг”, „документний фонд ” тощо);

- знання основних характеристик документа: властивостей, ознак, функцій;

- знання внутрішньої та зовнішньої структури документа, сутності реквізитів документа;

- знання класифікації і реквізитів ділових документів;

- знання та правильне застосування документів на новітніх носіях інформації;

- виконання спеціальних функцій, пов’язаних з розробкою та впровадженням технологічних процесів документування, робота з документами та інформацією, організація інформаційної діяльності;

- знання шляхів (засобів, методів) керування документно-інформаційними потоками й системами;

- знання правил аналітико-синтетичного опрацювання документної інформації;

- знання правил електронного документообігу;

- створення (отримання), знання класифікації, трансформація, захист документної інформації;

- знання основ сучасних інформаційних технологій;

- створення рекламно-інформаційних продуктів (інформаційних сайтів, web-сторінок);

- знання передового вітчизняного і світового досвіду у сфері документаційного забезпечення управління.

Щоб виміряти ці показники, необхідно застосувати опитування експертів, опитування студентів та аналіз документів – журналів академічної успішності, залікових книжок, екзаменаційних відомостей тощо.

У ролі експертів, як правило, постають викладачі, саме вони оцінюють рівень сформованості в майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи наявність та рівень специфічних знань, що необхідні для успішного здійснення професійної діяльності. Опитування самих студентів допомагає отримати уявлення про самооцінку сформованості цих знань у них.

Крім того, доповнити відомості про сформованість професійно значущих знань у майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи потрібно шляхом аналізу певних документів – таких як індивідуальні завдання, журнали успішності академічних груп, залікові книжки, залікові та екзаменаційні відомості, контрольні модульні роботи, звіти й щоденники з практик (навчальної (інформаційно-документознавчої), технологічної (виробничої), курсові та магістерські роботи, звіти про участь у науковій роботі під час навчання. Зафіксовані в них оцінки, а також факти виступів з доповідями на конференціях, участі в олімпіадах, конкурсах тощо поряд з оцінками експертів та самооцінками, що отримані за спеціальними методиками, можуть поставати надійними показниками рівня сформованості когнітивного компонента готовності до майбутньої професійної діяльності.

Отже, майбутнім фахівцям з інформаційної, бібліотечної та архівної справи з високим рівнем професійної готовності притаманне повне розуміння й усвідомлення важливості обраної ними професії. Вони досконало володіють усіма необхідними знаннями, уміннями та навичками, необхідними для своєї успішної професійної діяльності, прагнуть у подальшому її вдосконалювати й точно знають, як саме можна цього досягти.

Список літератури

1. Балл Г. О. Формування готовності до професійної праці у контексті гуманізації освіти / Г. О. Балл, П. С. Перепелиця // Психологічні аспекти гуманізації освіти. Книга для вчителя ; за ред. Г. О. Балла. – К. – Рівне, 1996. – 167 с.
2. Бережинська Т. В. Готовність вчителя до оцінювання навчальних досягнень молодших школярів / Т. В. Бережинська // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2002. – № 2. – С. 134 – 138.
3. Кондрашова Л. В. Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте / Л. В. Кондрашова. – К. : Вища шк., 1988. – 159 с.
4. Кушнарєнко Н. Документознавство : навч.-метод. матеріали до курсу / Н. Кушнарєнко, А. Соляник, 2003. – 53 с.
5. Кушнарєнко Н.Н. Документоведение: учеб. / Н.Н. Кушнарєнко. – 7-е изд., стер. – К. : Знання, 2006. – 459 с. – (Высшее образование XXI века)
6. Кушнарєнко Н.М. Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарєнко, В. К. Удалова. – 4-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 334 с.
7. Малюк О. Ю. Методологічні особливості формування інформаційно-комунікативної компетенції у студентів спеціальності „Документознавство та інформаційна діяльність” / О. Ю. Малюк // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 12 (199). – С. 158 – 162.
8. Палєха Ю. Підготовка документознавців-інформаційних аналітиків — нагальна потреба інформаційного суспільства / Ю. Палєха // Студ. з архів. справи та документознавства. – 2007. – Т. 15. – С. 108 – 110.
9. Співаковський О. В. Управління ІТ вищих навчальних закладів: як інформаційні технології допомагають зробити управління ефективним : метод. посібник / О. В. Співаковський, Д. Є. Щєдролосєєв та ін. – Херсон : Атлант, 2006. – 356 с.